

HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ DEĞER ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Deniz Emine GÖKCE
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi
denser_06@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8338-7535>

Prof. Dr. Hakan DÜNDAR
Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü
hdundar06@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5279-4728>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 11.05.2021

Revizyon Tarihi: 11.06.2021

Kabul Tarihi: 19.06.2021

Atf Bilgisi: Gökçe, D. E. ve Dündar, H. (2021). Hayat Bilgisi ders kitaplarının değer öğretimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Sınıf Öğretmenliği Araştırmaları Dergisi (SÖAD)*, 1(1), 65-81.

ÖZ

Bu çalışmada, İlkokul Hayat Bilgisi ders kitaplarında verilmeye çalışılan değerlerin, hangi değer öğretimi yaklaşımlarına göre verildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Verilerin toplanması yönünden bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın birincil veri kaynaklarını Hayat Bilgisi ders kitapları ve öğretim programları oluşturmaktadır. Veri kaynağı olarak 2019-2020 yılı Millî Eğitim Bakanlığı onaylı Hayat Bilgisi 1, 2 ve 3. sınıf ders kitapları kullanılmıştır. Veri kaynağı olan İlkokul 1, 2 ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders kitapları araştırmacılar tarafından geliştirilen veri analiz formu ile analiz edilmiş ve verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmada, Hayat Bilgisi derslerine ait 3 ders kitabının incelenmesi ile ders kitaplarında en çok yer verilen değer sorumluluk değeri olduğu, en çok yer verilen değer öğretimi yaklaşımının ise değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı olduğu görülmüştür. Ayrıca, ders kitaplarındaki değer öğretimi yaklaşımlarının sınıf seviyesi ve ünitelere göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayat bilgisi, ders kitabı, değerler, değerler öğretimi

AN INVESTIGATION OF LIFE STUDIES TEXTBOOKS IN TERMS OF VALUE TEACHING APPROACHES

ABSTRACT

This study has tried to determine which values are given in Primary School Life Studies textbooks according to which value teaching approaches. Therefore, this research is a descriptive study. In terms of data collection, the document analysis method was used. Data collection tools of the study are Life Studies textbooks and education programs. As a data source, life studies, 1st, second, and 3rd-grade textbooks of the Ministry of National Education publications of 2019-2020 were used. The data source Primary School 1st, 2nd, and 3rd Grade Life Studies Textbooks were analyzed with the data analysis form developed by the researcher, and descriptive analysis was made to analyze the data. In the study, by examining the three textbooks belonging to the Life Studies lessons, it was seen that the most used value in the textbooks was the responsibility value, and the most frequently used value teaching approach was the direct teaching of values approach. In addition, it was determined that the value teaching approaches in the textbooks do not differ according to grade level and units.

Keywords: Life science, textbook, values, teaching values

Giriş

Eğitim ailede başlar; aile çocuğa ilk eğitimini veren, bilgi ve beceri kazandıran bir öğrenme ortamıdır. Çocuk, okul çağından önce insana ve yaşama ilişkin düşünce ve duyarlılıkları, yakın çevresi ve etkileşimde bulunduğu çeşitli uyarılar aracılığı ile oluşturur. Çocuk birçok bilgi, beceri, değer, tutum ve davranışı informal olarak belli bir düzeyde edinmiş olarak okula başlar. Okuldaki eğitim ise formal bir eğitimidir ve bu yönüyle okulun aileden ayrılan yönleri vardır. Çocuk, okul çağında farklı ortamlara dahil olur, farklı kişilerle etkileşim haline girer, bu şekilde kendisini tanıır ve değerlendirir.

Okul, çocuğu hayatı boyunca bilişsel ve duyuşsal olarak şekillendirecek olan yegâne kurumdur. Duyuşsal boyut hem bireysel hem de toplumsal olarak yansımaları olmaması sebebiyle önemli bir boyuttur (Doğanay, 2006). Duygu, tutum, inanç, ahlak ve değer gibi kritik kavramlar ve bu kavramların edinimi duyuşsal boyut içerisinde yer alır. Geleceğin bireyleri olan çocukların kişisel ve toplumsal olarak değerler ve değerler eğitimi ile olan ilişkisinin önemi bu noktada başlar.

Değerler eğitiminin başlangıç noktası aile olmakla birlikte değerler eğitimi hayatın her alanında vardır. Değerler eğitimi, toplumun kabul gördüğü değerlerin bireyler üzerinde kalıcı izli davranış değişikliği oluşturmasını amaç edinen bir eğitim alanıdır. Alan yazında değerler eğitimi, ahlak eğitimi ve karakter eğitimi tanımlarının aynı anlamda kullanıldığı görülmekle birlikte esasen değerler eğitimi, ahlak eğitimi ve karakter eğitimi kavramlarını da kapsayan bir kavramdır üstünde olan bir kavramdır (Halstead ve Taylor, 2000). Literatürde değerler eğitimi alanında farklı yaklaşımlar ve başlıklar yer almakla birlikte bu yaklaşımların ortak amacı değerleri farklı bakış açılarıyla ele alıp öğrencilere yeniden kazandırmaktır. Değerlerin nasıl verileceği geçmişten günümüze çeşitli yaklaşımlarla ortaya konmuştur. Superka ve Johnson'a (1975) göre telkin etme, ahlaki muhakeme, değer analizi, değer belirginleştirme, örtük program gibi yaklaşımlarla değerler eğitimi verilmeye çalışılmıştır. Veugelers'e (2010) göre değerler eğitimi, okullarda ahlaki ortam ve müfredat sayesinde transfer edilip sağlanmaktadır. Değer eğitimi yaklaşımları genelde bilişsel gelişim ve sosyal öğrenme olacak şekilde üzerinde durulmuştur. Değerler ve ahlaki davranışlar bireyin sosyal ve duyuşsal gelişimiyle oldukça yakından ilgilidir (Kuebli, 1994).

Değerler duygu, düşünce ve davranışlarla yakından ilgilidir. Değerler, bireyin ve toplumun davranış ve tutumlarına yön veren temel ilkelerdir. Değer; insanı diğer varlıklardan ayıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünüdür. Frenkel (1977) değeri duyuşsal bağlılık ve düşünceler bütünü olarak ele alır. Bir toplumdaki değerler iman, kanaat, bilgi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Değerler; kültüre dayanır, kaynağı, yaptırım gücü ne olursa olsun, kavramlara yüklenen manalardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016). Değerler kültür içinde şekle bürünür, kültür de değerleri yönlendirir. Değerlerin önemini arttıran önemli nokta insan ile ilgili olmasıdır. Erden ve Akman (1997), öğretmenlerin ilköğretim çağındaki çocuklar için "değer" kavramlarını somutlaştırmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmene bu konuda destek olacak olan en temel materyal kitaplardır. Kitaplar genel olarak öğrencilerin konu üzerinde araştırma yaptıkları ilk kaynaktır. Ders kitapları, öğrencilere eğitim sürecinde yön gösteren ve böylece amaçlara ulaşmalarını sağlayan eğitim öğrenim ortamlarının kutup yıldızlarıdır (Kab, 2012). Okulda dersler aracılığı ile kazandırılmaya çalışılan değerler ders kitaplarında sunulan içerik ile anlamlı ve planlı bir şekilde verilmeye çalışılır. Bu derslerin başında Hayat Bilgisi dersi gelmektedir. Hayat bilgisi dersi hayatın ilk anından itibaren vardır ve ilk dersleri aile tarafından verilir. Aile çocuğun ilkökulu, ilk öğretmeni niteliğindedir. Okul çağı döneminde çocuk, hayat bilgisi dersi ile formal olarak karşılaşır, bu ders aile ile bağlantılıdır. Aile, okul ile çocuk arasında bir nevi köprü görevi görmektedir. İlkokul çağındaki çocuklar Piaget' e göre (1968; akt; Bektaş, 2009) somut işlemler döneminde yer alır ve beş duyusuyla algılamaktadır, bu sebeple Hayat Bilgisi dersi içeriğinde yer alan metinler ve görseller hedefe uygun ve amaca hizmet eder nitelikte olmalı, verilmek istenenler amacına uygun verilmeli, öğrenciye mutluluğu, sevinci ve başarıyı yaşatmalıdır. Bu derste çocuğun çevreye uyumunu sağlamak, çocuğa iyi alışkanlık kazandırmak ve çocuğa temel becerileri öğretmek, değerleri kazandırmak ön plandadır. Kişisel ve toplumsal değerlerin geliştirilip, benimsenmesindeki formal basamak okul içindeki derslerdir. Bu konuda en temel ders hayat bilgisi dersi ve hayat bilgisi ders kitaplarıdır. Değerleri de içinde barındıran bu ders okula başlayan çocukların ilk kitapları olacağı için tüm yönleriyle nitelikli şekilde oluşturulmalıdırlar.

Değerler eğitiminin iki amacı vardır. Birinci amacı; bütün insanların, özellikle gençlerin daha karakterli bir hayat sürmesi ve hayatından memnun kalmasını sağlamaktır. İkinci amacı ise toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır (Akbaş, 2008: 340). Doğan (2007) değer eğitimi; "Değişen dünyada bireylerin kendi kültürel ve toplumsal yargılarıyla birlikte evrensel değerleri kazanmasını ve yaşanabilecek sıkıntılara karşı hazırlıklı olmasını öngörmek" olarak tanımlamaktadır. Akyol Güler ve Aydın'a (2012) göre değerler eğitiminin amacı çocuğun doğuştan getirdiği iyi yönünü ortaya çıkarmak, kişiliğinin olumlu yönde gelişimini sağlamak, birey ve toplumun daha ahlaklı bir hale gelmesini

sağlamaktır. Değer eğitimi birçok yolla yapılabilmektedir ve değer eğitiminin eğitim ve öğretimi güçlendirdiği bir gerçektir. Değer eğitiminin eksik kalması, öğretimin eksik bir şekilde tamamlanmasına neden olacaktır. Değerler ve değerler eğitimi ile ilgili literatüre bakıldığında, değerler eğitimi, eğitimi ile ilgili farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlar; değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı, değerleri belirginleştirme yaklaşımı, değer analiz yaklaşımı, bütüncül yaklaşım, Kohlberg'in adil topluluk okulları, değerler eğitiminde gizilgüç: örtük program, karakter eğitimi olarak öne çıkmaktadır (Akbaş, 2008). Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımında kazandırılacak değer belirlenir ve etkinlikler aracılığıyla kazandırılmaya çalışılır; neyin iyi neyin kötü olduğu direkt söylenir. Telkin yolu ile öğretmenler tekrar yoluyla neyin öğrenilmesi neyin öğrenilmemesi gerektiğini vurgular. Yapılan hataları düzelterek doğrusunu göstermek bu yöntemde sık kullanılan yollardandır (Superka ve Johnson, 1975). Değerleri belirginleştirme yaklaşımında değer kazanımı; seçme, ödüllendirme, davranışa dökme şeklinde olmaktadır. Seçme basamağında; değerler belirlenir ve olası sonuçların üzerinde düşünülür, değerlendirme sonunda kesin seçim yapılır. Ödüllendirme basamağında ise; seçilen değerden mutluluk duyulması ve çevreye bu değeri duyurmak amaçtır. Son basamak olan davranışa dökme yani harekete geçmenin anlamı ise yaşam boyu tutarlı bir şekilde değeri içselleştirerek devam ettirmektir. Yaklaşım bireylerin hayatlarında neyin önemli olduğunu fark etmelerini sağlamaya, bireyin alternatif seçenekleri ve seçeneklerin muhtemel sonuçlarını analiz ettikten sonra bireyin kendisinin özgür hareket ederek karar vermesine dayanmaktadır (Raths, Simon ve Harmin, 1978). Ahlakî muhakeme yaklaşımı Kohlberg tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda amaç öğrencilere verilen ahlâkî ikilem içeren hikâyelerle onların ahlâkî yargılarını ortaya çıkarmaktır. Kohlberg yaptığı araştırmalarda aynı hikâyelere farklı yaş grubunda bulunan öğrencilerin farklı yargılarda bulunduğunu saptamıştır (Akbaş, 2008). Adil topluluk yaklaşımında ise toplum ve okullar tarafından öğrenilmesi arzu edilen değerlerin, öğrenciye kazandırılması ve kazandırılan değerlerin sürdürülmesi amaçlanmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016). Örtük program yaklaşımı ise sınıflarda, okullarda ya da okul dışında farkına varılmadan, verilen her türlü bilgi, değer, tutum ve inançları kapsar.

Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevî kaynaklarından süzülerek dünden bugüne ulaşmıştır ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır (MEB, 2018). Değerler eğitimi 2005 yılına kadar milli eğitimin genel amaçları arasında yer alırken 2005 yılından itibaren ders programlarında dersin amaçlarına eklenmiş ve öğrenciye kazandırılmak istenen değerler de açık bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır (Demir, 2018). Türkiye'de Hayat Bilgisi Öğretim programlarında değerler ayrı bir başlık altında yer almamış, ayrı bir öğrenme alanı, konu ya da ünite olarak görülmemiştir. Eğitim sürecinin nihai amacı olan değerler, öğretim programının her biriminde yer almıştır. Öğretim programlarında belirlenen on adet değer yer almaktadır, bu değerler eğitim ve öğretim sürecinde alt ve diğer değerlerle birlikte ele alınmaktadır. Öğretim programlarında yer alan kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir (MEB, 2018).

Değerler eğitimi yaklaşımları Hayat Bilgisi dersi özelinde farklı bağlamlarda ele alınmıştır. Erbaş ve Başkurt (2020), sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi derslerinde kullandıkları değerler eğitimi yaklaşımlarını incelediği çalışmada sınıf öğretmenleri tarafından Hayat Bilgisi derslerinde değerler eğitimi yaklaşımlarından en sık değer telkininin ve değer açıklama yaklaşımlarının kullanıldığı belirtmiştir ve değer analizi ile ahlâkî muhakeme yaklaşımlarının kullanımına rastlanılmadığını eklemiştir. Esem (2020), Hayat Bilgisi öğretim programı kazanımlarının kök değerler ile ilişkisini değerlendirdiği çalışmada 2018 yılında yenilenen Hayat Bilgisi Öğretim Programı kazanımlarının öğretim programı içeriğinde belirtilen kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) açısından incelenmiştir ve Hayat Bilgisi Öğretim Programı kazanımlarıyla en fazla ilişkili olan değerlerin sorumluluk ve vatanseverlik olduğu, en az ilişkili değerlerin ise adalet, dostluk ve dürüstlük olduğu tespit edilmiştir. Özkan (2017), Hayat Bilgisi ders kitaplarını değerler açısından incelediği çalışmada sevgi, hoşgörü, saygı, sorumluluk, çalışkanlık değerlerinin en sık rastlanan değerler olduğunu belirtmiştir. Yapılan çalışmalar değerler

eğitimi ve öğretim yaklaşımları ile ilgili olarak alana ışık tutmakla birlikte halihazırda Hayat Bilgisi dersi özelinde değerler eğitimi ile ilgili kısıtlı sayıda araştırmanın yer aldığı görülmektedir. Değerlerin Hayat Bilgisi ders kitaplarında ne şekilde ele alındığının, kazandırılmak istenen değerlerin tespit edildiğinin, değer öğretimi yaklaşımlarıyla nasıl ilişkilendirildiğinin, metin ve görsellerin incelendiği detaylı bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu değerlere ilkokuldaki temel derslerden olan hayat bilgisi ders kitaplarında ne derece yer verildiğini, bu değerlerin nasıl kazandırıldığını, değer öğretimi yaklaşımlarının nasıl kullanıldığını göstermesi bakımından bu araştırmanın önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, “İlkokul Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler eğitimi hangi değer öğretimi yaklaşımına göre verilmektedir” sorusuna yanıt aramaktır. Bu amaç doğrultusunda hayat bilgisi ders kitapları ve hayat bilgisi öğretim programı çerçevesinde aşağıdaki araştırma soruları geliştirilmiştir.

1. Hayat bilgisi ders kitaplarında hangi değerlere öncelik verilmiştir?
2. Hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan değerler hangi değer öğretimi yaklaşımları ile verilmektedir?
3. Hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan değer öğretimi yaklaşımları ünitelere ve sınıf seviyesine göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma Modeli

İlkokul Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler eğitiminin hangi değer öğretimi yaklaşımlarına göre belirlenmeye çalışıldığı bu çalışma betimsel bir durum çalışmasıdır. Merriam (1998) durum çalışmasını sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlamaktadır. Creswell (2018)'e göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlar. Durum çalışmaları amaçlarına göre ise betimleyici, yorumlayıcı ya da değerlendirme yaklaşımli olarak sınıflandırılabilir (Merriam,1998). Yin (2003) durum çalışmalarını açıklayıcı, keşfedici ve tanımlayıcı durum çalışmaları olarak ayırmıştır. Bu çalışmada ders kitaplarında yer alan değerler ve değer öğretimi yaklaşımları, öğretim programlarıyla ilişkilendirilerek derinlemesine incelendiğinden ve ilkokul Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan değer öğretimi yaklaşımları ayrıntılı tanımlanıp betimlendiğinden ötürü betimleyici, tanımlayıcı durum çalışmasıdır (Merriam, 1998; Yin, 2003). Yapılan betimleyici durum çalışmasında, öncelikle ilkokulun ilk üç sınıfında yer alan Hayat Bilgisi dersi öğretim programı (MEB, 2018) incelenmiş ve doğrudan verilecek değerler ile kazanım odaklı vurgulanan değerler tespit edilerek betimlemeler ortaya konulmuştur.

Veri Kaynağı ve Veri Toplama Araçları

Çalışmanın veri kaynakları ders kitapları ve Hayat Bilgisi ilkokul öğretim programı (MEB, 2018) oluşturmaktadır. Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerlerin hangi değer öğretimi yaklaşımları ile verildiğini tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırmada İlkokul 1, 2 ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları analiz edilmiştir. Değer öğretimi yaklaşımlarını tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan değer öğretimi yaklaşımları analiz formu kullanılmıştır.

Tablo 1.

Araştırmada İncelenen Ders Kitapları

Kitabın Adı	Kitabın Yayınevi	Kitabın Yazarı
-------------	------------------	----------------

İlkokul Hayat Bilgisi 1.Sınıf Ders Kitabı
İlkokul Hayat Bilgisi 2.Sınıf Ders Kitabı
İlkokul Hayat Bilgisi 3.Sınıf Ders Kitabı

Ardıç Yayıncılık
Beşgen Yayıncılık
Evren Yayıncılık

Çiğdem ALEMDAR
Yalçın ULUSOY
Erol Ünal KARABIYIK

Değer Öğretim Yaklaşımları Analiz Formu

Veri analizinde kullanılan değer öğretim yaklaşımları analiz formu, ilgili literatür taraması ile elde edilen bilgilere dayalı olarak geliştirilmiştir. Formun geliştirilme aşamasında değer öğretim yaklaşımları ve ders kitaplarının özellikleri formda verilmeye çalışılmıştır. Hayat Bilgisi ders kitapları bu süreç içinde ön incelemeye tabi tutulmuş ve değer öğretim yaklaşımlarında hangi özellikleri taşıdığı belirlenmiştir. Devamında formda yer alması gereken temel nitelikler maddeler halinde eklenmiştir. Form ön araştırma sürecinde 7 alt bölüm 32 başlık altında tamamlanmıştır. Alan uzmanı iki akademisyenin görüşleri sonrasında; ders kitaplarının temel özellikleri, ders kitaplarında yer alan metinlerin özellikleri, ders kitaplarında yer alan değerler, ders kitaplarında değerlerin verildiği yöntemler ve ders öğretim yöntemlerinin ders kitaplarında kullanım durumunu analiz eden beş ana başlık ile sınırlandırılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, Hayat Bilgisi ders kitapları ile Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarından, kazanımlarından hareketle en çok kullanılan, en az kullanılan ve hiç yer verilmeyen değerler tespit edilmiştir. Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki üniteler, ön görülen değerler bakımından incelenmiştir. Araştırmaya konu olan ders kitaplarının içerisindeki metinler ve görseller değer öğretim yöntemleri için ayrı ayrı incelenmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

Veriler nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi ile elde edilmiştir. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırılmak istenen konu hakkında bilgi sağlayan materyaller dokümanlardır. Belgelerin başında kitaplar, makaleler, istatistikler, tezler, resimler gelir (Baloğlu, 2009). Nitel analizler sosyal olaylar ve olguların nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğini anlamamızı sağlayan tekniklerdir. Nitel araştırmalarda amaç, değişkenleri derinlemesine incelemektir. Hayat Bilgisi ders kitapları ve öğretim programları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmada toplanan verilerin analiz edilirken betimsel analiz yaklaşımı uygulanmıştır. Betimsel analizde toplanan verilerin neden sonuç ilişkileri içerisinde betimlenerek sonuçlara ulaşılması temel amaçtır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Dokümanların analizi kapsam olarak öncelikle içeriklerin yorumlanmış olup devamında metin, görsel ve örneklerle desteklenmiştir. Ders kitapları içeriğinde metinler bakımından, görsellerden açısından, değerler eğitimi konusunda incelenmiştir. Ünitelerdeki metin ve görseller ele alınarak değerlerin nasıl verildiği ayrıntılı olarak betimlenmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda veriler Değer Öğretim Yaklaşımları Analiz Formu aracılığı ile toplanmış ve aşağıdaki aşamalar ile doküman analizi gerçekleştirilmiştir.

- Analiz için çerçeve oluşturulması: Veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuş, kavramsal çerçeve ve yapılan diğer araştırmalara dikkate alınarak verilerin hangi başlıklar altında toplanacağına karar verilmiştir.
- Verilerin analizi ve sunulması: Veriler araştırmacı tarafından düzenlenmiştir. Veriler oluşturulan başlıklar altında sunulmuştur.
- Bulgular ve yorumlanması: Bulgular tespit edilmiş, karşılaştırmalar yapılmış ve bulgular açıklanıp, yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen metinler ve görsellerde değerler tespit edilmiş ve gruplandırılmıştır. Ünitelere göre ön görülen değerler sınıflandırılmıştır. İncelemeye alınan metinler ve görseller doküman inceleme yöntemiyle incelenmiş, betimsel analiz ile yorumlanmıştır. Araştırmacı tarafından elde edilen veriler, alan uzmanı akademisyen ve bir sınıf öğretmenin görüşlerine başvurularak güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Her sınıf düzeyinde metinler ve görsellere ilişkin

yorumlar diğer iki bağımsız değerlendirmeciye sunulmuş ve alınan dönütler sonrasında yapılan eşleştirmeler arasındaki uyum yüzdeleri ile hesaplanmıştır. Miles ve Huberman (1994), betimsel ve içerik analizlerin kullanıldığı araştırmalarda farklı araştırmacılarla aynı verinin kodlanmasını ve kodlamalar arasındaki uyum güvenilirliğine bakılması ve bu yüzdenin %70 ve üzerinde olması gerektiğini ifade etmiştir (Akt: Tavşancıl ve Aslan, 2001). Yapılan bu araştırmada belirlenen uyum yüzdesi ise %92 olarak hesaplanmıştır.

Araştırma Etiği

Yapılan bu araştırmada, Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan değerler ve bu değerlerin hangi değer yaklaşımına göre verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada metinlerin ele alınmasında, analiz süreçlerinde değer öğretimi yaklaşımları ve ilköğretim programı bağlamı etik çerçevede değerlendirilmiş araştırmacılar tarafından bilimsel araştırma etik ve ilkeleri çerçevesinde analizler yapılmıştır.

Bulgular

İlkokul 1, 2, 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki ünitelerde tespit edilen değerler, değerlerin nasıl verildiği ve diğer alt problemler ile ilgili bulgular yer almaktadır. Değerler tespit edilmiş, metin ve görseller ayrı ayrı incelenmiş ve değerlerin verilme durumu dikkate alınmıştır. Karşılaştırma yapılarak bulguların açıklanması ve yorumlanması yapılmıştır.

Ders Kitapları İçerisinde Yer Alan Değerler

Tablo 2.

1. Sınıf Ders Kitapları İçerisinde Yer Alan Değerler

1.Sınıf HBDK Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Adalet	1	0,6
Aile Birliğine Önem Verme	4	2,41
Alçakgönüllülük	0	0
Bağımsız ve Özgür Düşünebilme	1	0,6
Cesaret, Liderlik	0	0
Çalışkanlık	3	1,81
Dostluk	4	2,41
Dürüstlük	3	1,81
Empati	4	2,41
Estetik Duyguların Geliştirilmesi	1	0,6
Fedakârlık	3	1,81
Hoşgörü- Duyarlılık	4	2,41
İyilik Yapma	2	1,2
İyimserlik	2	1,2
Kültürel Mirasa Sahip Çıkma	2	1,2
Misafirperverlik	2	1,2
Nazik Olmak	8	4,82
Özdenetim	4	2,41
Özgüven	2	1,2
Paylaşımçı Olma	7	4,22
Sabır	0	0
Saygı	15	9,04
Selamlaşma	5	3,01
Sevgi	8	4,82
Sorumluluk	43	25,9
Şefkat-Merhamet	3	1,81
Temizlik	18	10,84
Vatanseverlik	3	1,81
Yardımlaşma, Dayanışma	7	4,22
Yardımseverlik	7	4,22

Toplam	166	100
--------	-----	-----

İlkokul 1. sınıf HBDK’de en çok yer verilen değer sorumluluk olduğu görülmektedir. Sorumluluk değeri ders kitabı içerisinde 43 defa yer almaktadır ve kitapta yer verilme oranı %25,90’dır. Ders kitabında sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen değerler sırasıyla temizlik, saygı, sevgi ve nazik olmaktır. Temizlik değerine 18 defa yer verilirken kitapta yer verilme oranı %10,84’tür. Saygı değerine 15 defa (%9,04), sevgi ve nazik olma değerine ise 8 defa (%4,82) yer verilmiştir. Ders kitabında az yer verilen değerler ise bağımsız ve özgür düşünebilme, estetik duyguların geliştirilmesidir (f=1, yüzde=0,60). Ders kitabında yer verilmeyen değerler ise alçakgönüllülük, cesaret ve sabırdır (Tablo 2).

Tablo 3.

2. Sınıf Ders Kitapları İçerisinde Yer Alan Değerler

2.Sınıf HDBK Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Adalet	2	1,28
Aile Birliğine Önem Verme	5	3,21
Alçakgönüllülük	1	0,64
Bağımsız ve Özgür Düşünebilme	1	0,64
Cesaret, Liderlik	2	1,28
Çalışkanlık	2	1,28
Dostluk	3	1,92
Dürüstlük	1	0,64
Empati	1	0,64
Estetik Duyguların Geliştirilmesi	0	0
Fedakârlık	2	1,28
Hoşgörü- Duyarlılık	4	2,56
İyilik Yapma	3	1,92
İyimserlik	0	0
Kültürel Mirasa Sahip Çıkma	4	2,56
Misafirperverlik	2	1,28
Nazik Olmak	6	3,85
Özdenetim	18	11,54
Özgüven	2	1,28
Paylaşımçı Olma	3	1,92
Sabır	1	0,64
Saygı	15	9,62
Selamlaşma	1	0,64
Sevgi	7	4,49
Sorumluluk	40	25,64
Şefkat-Merhamet	6	3,85
Temizlik	6	3,85
Vatanseverlik	4	2,56
Yardımlaşma, Dayanışma	12	7,69
Yardımseverlik	2	1,28
Toplam	156	100

İlkokul 2. sınıf HBDK’de en çok yer verilen değer sorumluluk olduğu görülmektedir. Sorumluluk değeri ders kitabı içerisinde 40 defa görülmektedir kitapta yer verilme oranı %25,64’tür. Ders kitabında sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen değerler sırasıyla özdenetim, saygı, yardımlaşma ve dayanışma değerleridir. Özdenetim değerine 18 defa yer verilirken kitapta yer verilme oranı %11,54’tür. Saygı değerine 15 defa (%9,62), yardımlaşma ve dayanışma ise 12 defa (%7,69) yer verilmiştir. Ders kitabında az yer verilen değerler ise dürüstlük, bağımsız ve özgür düşünebilme alçakgönüllülüktür (f=1, yüzde=0,64). Ders kitabında yer verilmeyen değerler ise estetik duyguların geliştirilmesi ve iyimserlik değerleridir (Tablo 3).

Tablo 4.

3. Sınıf Ders Kitapları İçerisinde Yer Alan Değerler

3.Sınıf HDBK Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Adalet	1	0,6
Aile Birliğine Önem Verme	2	1,19
Alçakgönüllülük	0	0
Bağımsız ve Özgür Düşünebilme	2	1,19
Cesaret, Liderlik	6	3,57
Çalışkanlık	3	1,79
Dostluk	11	6,55
Dürüstlük	4	2,38
Empati	0	0
Estetik Duyguların Geliştirilmesi	0	0
Fedakârlık	2	1,19
Hoşgörü- Duyarlılık	3	1,79
İyilik Yapma	2	1,19
İyimserlik	0	0
Kültürel Mirasa Sahip Çıkma	3	1,79
Misafirperverlik	2	1,19
Nazik Olmak	2	1,19
Özdenetim	22	13,1
Özgüven	2	1,19
Paylaşımçı Olma	2	1,19
Sabır	0	0
Saygı	8	4,76
Selamlaşma	0	0
Sevgi	5	2,98
Sorumluluk	48	28,57
Şefkat-Merhamet	3	1,79
Temizlik	8	4,76
Vatanseverlik	6	3,57
Yardımlaşma, Dayanışma	18	10,71
Yardımsızlık	3	1,79
Toplam	168	100

İlkokul 3. sınıf HDBK’de en çok yer verilen değer sorumluluk olduğu görülmektedir. Sorumluluk değeri ders kitabı içerisinde 48 defa görülmektedir kitapta yer verilme oranı %28,57’dir. Ders kitabında sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen değerler sırasıyla özdenetim, yardımlaşma ve dayanışma ile dostluk değerleridir. Özdenetim değerine 22 defa yer verilirken kitapta yer verilme oranı %13,10’dur. Yardımlaşma ve dayanışma değerine 18 defa (%10,71), dostluk değerine ise 11 defa (%6,55) yer verilmiştir. Ders kitabında az yer verilen değerler ise özgüven, misafirperverlik, bağımsız ve özgür düşünebilme gibi değerlerdir (f=2,yüzde=1,19). Ders kitabında yer verilmeyen değerler ise estetik duyguların geliştirilmesi, iyimserlik, alçakgönüllülük değerleridir (Tablo 4).

Ders Kitaplarında Yer Alan Değer Öğretim Yaklaşımları

Tablo 5.

İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı’nda Değer Öğretim Yaklaşımları

Değer Öğretim Yaklaşımlarının Kullanılma Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Değerlerin Doğrudan Öğretimi	45	86,54
Değerleri Açıklama/ Belirginleştirme	7	13,46
Değer Analizi	0	0
Ahlaki İkilemler	0	0
Toplam	52	100

İlkokul 1. sınıf HBDK’de en çok yer verilen değer öğretim yaklaşımının değerlerin doğrudan öğretimi olduğu görülmektedir. Değerlerin doğrudan öğretimi, öğrencilerin neyi öğrenip neyi öğrenmeyeceğini sorgulama olmadan kitaplar tarafından öğretilenlerin öğrenilmesi sürecine dayanır. Bu yaklaşım ders kitabı içerisinde 45 defa görülmektedir kitapta yer verilme oranı %86,54’ tür. Ders kitabındaki diğer değer öğretim yaklaşımı ise değer açıklama/ belirginleştirme yaklaşımı olarak görülmektedir. Kitapta yer verilme oranı %13,46’dır (f=7). Değer analizi ve ahlaki ikilemler yaklaşımlarına ise hiç rastlanmamıştır (Tablo 5).

Tablo 6.

İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı’nda Değer Öğretim Yaklaşımları

Değer Öğretim Yaklaşımlarının Kullanılma Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Değerlerin Doğrudan Öğretimi	39	73,58
Değerleri Açıklama/ Belirginleştirme	14	26,42
Değer Analizi	0	0
Ahlaki İkilemler	0	0
Toplam	53	100

İlkokul 2. sınıf HBDK’de en çok yer verilen değer öğretim yaklaşımının değerlerin doğrudan öğretimi olduğu görülmektedir. Ders kitabı içerisinde 39 defa görülmektedir kitapta yer verilme oranı %73,58’dir. Ders kitabındaki diğer değer öğretim yaklaşımı ise değer açıklama/ belirginleştirme yöntemi olarak görülmektedir. Kitapta yer verilme oranı 26,42’dir (f=14). Değer analizi ve ahlaki ikilemler yaklaşımlarına ise hiç rastlanmamıştır (Tablo 6).

Tablo 7.

İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Değer Öğretim Yaklaşımları

Değer Öğretim Yaklaşımlarının Kullanılma Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Değerlerin Doğrudan Öğretimi	36	80
Değerleri Açıklama/ Belirginleştirme	4	8,89
Değer Analizi	4	8,89
Ahlaki İkilemler	1	2,22
Toplam	45	100

İlkokul 3. Sınıf HBDK’de en çok yer verilen değer öğretim yaklaşımının değerlerin doğrudan öğretimi olduğu görülmektedir. Ders kitabı içerisinde 36 defa görülmektedir, kitapta yer verilme oranı %80,00’dır. Ders kitabındaki diğer değer öğretim yaklaşımları ise değer açıklama/ belirginleştirme, değer analizi yöntemi olarak görülmektedir. Kitapta 4 defa görülmektedir, yer verilme oranı %8,89’dur. Ahlaki ikilemler yöntemi ise 1 defa görülmüştür (%= 2,22) (Tablo 7).

Ders Kitaplarındaki Ünitelerde Ön Görülen Değerlerin Yer Alma Durumu

İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında; okulumuzda hayat, evimizde hayat, sağlıklı hayat, güvenli hayat, ülkemizde hayat ve doğada hayat olmak üzere altı ünite bulunmaktadır.

Tablo 8.

İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Ünitelerinde Ön Görülen Değerlerin Kitapta Yer Alma Durumu

1.Sınıf Ünitelerinde Görülen Değerler	Ön	1.Ünite	2. Ünite	3.Ünite	4.Ünite	5.Ünite	6.Ünite
Adalet	x						
Dostluk	x		x		x	x	x
Dürüstlük					x		
Özdenetim	x		x	x	x	x	x
Sabır							
Sevgi	x		x			x	x

Saygı	x	x			x	x
Sorumluluk	x	x	x	x	x	x
Yardımsverlik	x	x	x	x	x	x
Vatanseverlik	x				x	

İlkokul Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ve ünitelerde öngörülen değerlerin yer alma durumu incelendiğinde, 1.Sınıf HBDK' de birinci ünite olan Okulumuzda Hayat ünitesinde on kök değer içinde sekiz değere (adalet, dostluk, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsverlik, vatanseverlik) rastlanmış, iki değere (dürüstlük, sabır) rastlanmamıştır. İkinci ünite olan Evimizde Hayat ünitesinde on kök değer içinde altı değere (dostluk, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, dört değere (adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Üçüncü ünite olan Sağlıklı Hayat ünitesinde on kök değer içinde üç değere (özdenetim, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, yedi değere (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, sevgi, saygı, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Dördüncü ünite olan Güvenli Hayat ünitesinde on kök değer içinde beş değere (dostluk, dürüstlük, özdenetim, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, beş değere (adalet, sabır, sevgi, saygı, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Beşinci ünite olan Ülkemizde Hayat ünitesinde on kök değer içinde yedi değere (dostluk, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsverlik, vatanseverlik) rastlanmış, üç değere (adalet, dürüstlük, sabır) rastlanmamıştır. Altıncı ve son ünite olan Doğada Hayat ünitesinde on kök değer içinde altı değere (dostluk, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, dört değere (adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik) rastlanmamıştır (Tablo 8).

Tablo 9.

İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Ünitelerinde Ön Görülen Değerlerin Kitapta Yer Alma Durumu

2.Sınıf Ünitelerde Görülen Değerler	Ön	1.Ünite	2. Ünite	3.Ünite	4.Ünite	5.Ünite	6.Ünite
Adalet		x					
Dostluk		x				x	x
Dürüstlük		x					
Özdenetim		x	x	x	x	x	x
Sabır		x					
Sevgi		x	x			x	x
Saygı		x	x			x	x
Sorumluluk		x	x	x	x	x	x
Yardımsverlik		x	x	x	x	x	x
Vatanseverlik						x	

İlkokul Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ve ünitelerde öngörülen değerlerin yer alma durumu incelendiğinde, 2.Sınıf HBDK' de birinci ünite olan Okulumuzda Hayat ünitesinde on kök değer içinde dokuz değere rastlanmış, sadece vatanseverlik değerine rastlanmamıştır. İkinci ünite olan Evimizde Hayat ünitesinde on kök değer içinde beş değere (özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, beş değere (adalet, dostluk dürüstlük, sabır, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Üçüncü ünite olan Sağlıklı Hayat ünitesinde on tane kök değer içinde üç değere (özdenetim, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, yedi değere (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, sevgi, saygı, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Dördüncü ünite olan Güvenli Hayat ünitesinde on kök değer içinde üç değere (özdenetim, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, yedi değere (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, sevgi, saygı, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Beşinci ünite olan Ülkemizde Hayat ünitesinde on kök değer içinde yedi değere (dostluk, özdenetim sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsverlik, vatanseverlik) rastlanmış, üç değere (adalet, dürüstlük, sabır) rastlanmamıştır. Altıncı ve son ünite olan Doğada Hayat ünitesinde on kök değer içinde altı değere (dostluk, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsverlik) rastlanmış, dört değere (adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik) rastlanmamıştır (Tablo 9).

Tablo 10.

İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Ünitelerinde Ön Görülen Değerlerin Kitapta Yer Alma Durumu

3.Sınıf Ünitelerde Görülen Değerler	Ön	1.Ünite	2. Ünite	3.Ünite	4.Ünite	5.Ünite	6.Ünite
Adalet						x	
Dostluk	x	x				x	x
Dürüstlük	x				x		
Özdenetim	x	x		x	x	x	x
Sabır							
Sevgi	x	x				x	x
Saygı	x	x				x	x
Sorumluluk	x	x		x	x	x	x
Yardımsеverlik	x	x		x	x	x	x
Vatanseverlik	x					x	

İlkokul Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ve ünitelerde öngörülen değerlerin yer alma durumu incelendiğinde, 3.Sınıf HBDK' de birinci ünite olan Okulda Hayat ünitesinde on kök değer içinde sekiz değere (dostluk, dürüstlük, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsеverlik, vatanseverlik) rastlanmış, iki değere (adalet, sabır) rastlanmamıştır. İkinci ünite olan Evimizde Hayat ünitesinde on kök değer içinde altı değere (dostluk, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsеverlik) rastlanmış, dört değere (adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Üçüncü ünite olan Sağlıklı Hayat ünitesinde on kök değer içinde üç değere (özdenetim, sorumluluk, yardımsеverlik) rastlanmış, yedi değere (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, sevgi, saygı, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Dördüncü ünite olan Güvenli Hayat ünitesinde on kök değer içinde dört değere (dürüstlük, özdenetim, sorumluluk, yardımsеverlik) rastlanmış, altı değere (adalet, dostluk, sabır, sevgi, saygı, vatanseverlik) rastlanmamıştır. Beşinci ünite olan Ülkemizde Hayat ünitesinde on kök değer içinde sekiz değere (adalet, dostluk, özdenetim sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsеverlik, vatanseverlik) rastlanmış, iki değere (dürüstlük, sabır) rastlanmamıştır. Altıncı ve son ünite olan Doğada Hayat ünitesinde on kök değer içinde altı değere (dostluk, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımsеverlik) rastlanmış, dört değere (adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik) rastlanmamıştır (Tablo 10).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada, Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan değerlerin hangi değer öğretim yaklaşımlarına göre verildiği tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırmada İlkokul 1, 2 ve 3.sınıf HBDK' de en çok yer verilen değer sorumluluk değeri olduğu görülmüştür. İlkokul Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan ve ünitelerde öngörülen değerlerin yer alma durumu incelendiğinde, 1, 2 ve 3. Sınıf HBDK' de en çok rastlanan değerlerin sorumluluk, özdenetim, yardımsеverlik değerleri olduğu saptanmıştır. Değerlerin, en çok doğrudan öğretimi yaklaşımına göre verildiği tespit edilmiştir. Değerler eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalar arasında ders kitaplarında değerler ve değerlerin verilme yaklaşımları, yöntemleri sıkça rastlanan konular arasındadır, bunlardan; Erbaş ve Başkurt (2020), Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi derslerinde en çok kullandıkları yaklaşımların olarak değer telkini daha sonra da değer açıklama yaklaşımı olduğunu saptamıştır. Yapılan araştırmalarda sınıf seviyesi ve dersler fark etmeksizin en çok kullanılan değer öğretim yaklaşımının değerlerin doğrudan öğretimi (değer telkini) yaklaşımı olduğu görülmektedir. Gündoğan (2020), araştırmasında Sınıf Öğretmeni Adaylarının hazırladıkları günlük planlarda en çok sorumluluk değerlerine yer verdiklerini ve değer öğretiminde çoğunlukla değerleri doğrudan aktarma yoluyla öğretmeyi tercih ettiklerini tespit etmiştir. Ersoy ve Şahin (2012) araştırmalarında 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki değerler eğitime yönelik etkinlikleri, değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelemiştir. İnceleme sonucunda değerler eğitime yönelik etkinliklerde telkin yaklaşımı ve değer analizine yer verildiği, ahlaki muhakeme, gözlem/model alma yoluyla öğrenme ve değer açıklama yaklaşımına ise yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Öztürk (2017) yaptığı araştırmasında Hayat Bilgisi ders kitaplarında en çok rastlanan değerleri sorumluluk, saygı, vatanseverlik olarak saptamıştır. Öztürk'ün araştırmasında en çok rastlanan değer öğretim yaklaşımının değer telkin etme / aşılama olduğu görülmektedir. Bayırlı ve diğerleri (2020), farklı branş öğretmenleri ile yaptıkları araştırmada

öğretmenlerin değer öğretimi yaklaşımlarından en çok telkin ve eylem/davranış yoluyla öğrenme yaklaşımlarını kullandıklarını tespit etmişlerdir. Yapılan bu çalışmada da ilkökuller hayat bilgisi ders kitaplarındaki değer öğretiminin en çok değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımıyla ele alındığı saptanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, alan yazındaki araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Demir ve Merter (2019), araştırmalarında değerlerin doğrudan öğretilmesinin öğrencilere ailevi ve kişisel sorumlulukları kazandırmada olumlu yönde bir değişim gösterdiğini tespit etmiştir. Direkçi, Akbulut ve Şimşek (2020), Türkçe eğitimi alanında yapılan değerler eğitimi tezlerini incelemiştir, araştırmadaki tezlerde öne çıkarılan değerlerin benzerlik gösterdiğini saptamışlardır. Araştırmada sevgi, yardımseverlik, saygı, sorumluluk, çalışkanlık, dürüstlük, dostluk, duyarlılık, adalet ve vatanseverlik değerlerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Yapılan bu çalışmada incelenen ilkökuller Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki değerlerin de benzer şekilde olduğu; sorumluluk, yardımseverlik, dostluk, sevgi, saygı değerlerinin ön planda olduğu görülmüştür. Bahsedilen diğer değerlere ise Hayat Bilgisi kitaplarında az rastlanmıştır. Kılcan (2020), ortaokul matematik ders kitaplarındaki değerleri incelediği çalışmasında benzer sonuçlar tespit etmiş ve en çok rastlanan değer sorumluluk olduğunu belirlemiştir. En az rastlanan kök değer ise dürüstlük ve saygı olduğu saptanmıştır. Acar ve Yaman Kasap (2020), ortaöğretim biyoloji ders kitaplarını incelemiş ve bu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Biyoloji ders kitaplarında rastlanan değerlerin, en çok yardımseverlik, sorumluluk ve vatanseverlik değerleri olarak tespit edilmiştir. Şahin ve Başgül (2019), ortaokul matematik ders kitaplarındaki sosyal değerleri incelemişlerdir. Ders kitapları genel olarak değerlendirildiğinde ders kitaplarında en fazla sorumluluk değerine yer verilirken, en az hoşgörü değerine yer verildiği tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırmaların sonuçları ilkökuller hayat bilgisi ders kitaplarıyla örtüşmektedir. Uçar (2019), yaptığı çalışmada 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ile 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en çok yer verilen kök değerlerin sırasıyla sorumluluk, dostluk, saygı ve özdenetim olduğu sonucuna ulaşmış, ders kitaplarında en az yer verilen kök değerlerin ise dürüstlük, sabır, adalet değerleri olduğunu tespit etmiştir. İki çalışmada sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Öztürk ve Özkan'ın (2018) 3.sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarını incelediği çalışmalarında ortaya çıkan sonucun sevgi değerinin en fazla yer verilen değer olduğu, en az yer alan değer ise misafirperverlik değeri olduğunu saptamıştır. Yapılan bu çalışmada da 3.sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında en çok yer verilen değerler arasında sevgi değeri yer almaktadır. En az yer alan değerlerden biri ise misafirperverliktir. Bu bakımdan iki çalışmanın benzer olduğu görülmektedir. Yaşaroğlu' nun (2013) çalışmasında, kazanımlarda en çok sorumluluk değerine rastlanmıştır. Yapılan bu çalışmada da hem Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında hem de ders kitaplarında en çok rastlanan değer sorumluluk olduğu görülmüştür. İki çalışma birbiriyle örtüşmektedir. Esemen' in (2019) yaptığı çalışmada Hayat Bilgisi Öğretim Programı kazanımlarıyla en fazla ilişkili olan değerlerin sorumluluk ve vatanseverlik olduğu, en az ilişkili dostluk ve dürüstlük olduğu tespit edilmiştir. Özer ve Çam Aktaş (2019), okul öncesi eğitimden ilkökula uzanan değerler eğitimi çalışması yapmışlardır. Okul öncesi ve hayat bilgisi öğretim programlarını değerler bakımından karşılaştırmışlar, her iki programın ele aldığı değerler bakımından en çok yer verilen değerlerin sorumluluk, özdenetim değerleri olduğunu tespit etmişlerdir. Adalet, dostluk gibi bazı değerlere kazanımlarda hiç yer verilmediği görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçları yapılan bu araştırmalarla örtüşmektedir. Temiz (2019) ilkökuller 3.sınıf hayat bilgisi ders programlarındaki kazanımların en az bir karaktere seslendiğini, bu karakterlerin saygı, sorumluluk, dayanışma gibi karakterler olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada da ders kitaplarındaki metin ve görsellerin de en az bir karaktere, değere seslenmiş olması yönünden araştırmalar birbirleriyle örtüşmektedir.

Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına dayalı olarak değerlerin hayat bilgisi ders kitaplarında daha çok doğrudan öğretim yaklaşımına uygun olarak verildiği tespit edilmiştir. Değerlerin doğrudan, telkin, öğüt yoluyla öğretilmesinin yanı sıra davranışı sezdirerek vermek daha etkili olacaktır. Değer soyut bir kavramdır bu yüzden kitaplarda verilen değerlerin daha fazla somutlaştırılarak aktarılması gerekmektedir. Telkin yoluyla değer öğretimi dışında değerler öğretiminde etkinlik yoluyla aktarımın da olumlu olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple değerlerin öğretiminde sadece bir tane yöntem, teknik yerine farklı yöntem ve teknikleri kullanarak değer öğretimi sağlanmalıdır. Farklı yaklaşım, yöntem, tekniklerin kullanıldığı bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir. Öğrencilerin sorgulamasına,

düşünmesine, muhakeme yapmasına, empati kurabilmesine ve seçim yapmasına karar verecek araştırmalara daha çok yer verilmelidir. Öğrencinin üst düzey bilişsel becerilere kavuşabilmesi için ders kitaplarında değer analizi, değer açıklaması yaklaşımlarına yer verilmelidir. Ayrıca ders kitaplarında ahlaki ikilem oluşturacak hikâyelerinde yer alması değerler eğitimi açısından son derece etkili olacaktır. Bu araştırmada incelenen hayat bilgisi ders kitaplarında çoğunlukla aynı değer ve değer öğretim yaklaşımları üzerinde durulduğu tespit edilmiştir. Programda yer verilen tüm değerlere ve diğer öğretim yaklaşımlarına eşit şekilde yer verilmesi sağlanmalıdır. Yapılan bu araştırma betimsel bir araştırmadır. Değer öğretimi yaklaşımlarına yönelik olarak yapılacak araştırmalarda deneysel yöntemle yer verilebilir. Ayrıca, Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metinlerin öğrencilerin değer kazanmasındaki rolü araştırılabilir. Farklı yayınevlerinden çıkan hayat bilgisi ders kitapları arasında değer öğretimi ile ilgili farklılık olup olmadığı ile ilgili araştırmalara yer verilebilir. Hayat Bilgisi ders kitapları ile diğer ders kitaplarının değerler öğretimi açısından benzerlikleri ve farklılıkları incelenebilir. Hayat Bilgisi dersi ve hayat bilgisi ders kitapları ile diğer dersler ve ders kitaplarına yönelik karşılaştırmalı değerler eğitimi araştırmaları yapılabilir.

Yazarların Katkı Oranı

Yapılan bu çalışma yüksek lisans tezine dayalı olarak geliştirilmiş ve araştırmacılarından birinci yazar olan tez sahibi, ikinci yazar ise tez danışmanıdır.

Çıkar Çatışması

Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması oluşturabilecek bir durumun olmadığı her iki araştırmacı tarafından teyit edilir.

Açıklama: Bu çalışma, Prof. Dr. Hakan DÜNDAR danışmanlığında hazırlanan Yüksek Lisans tezinin özetidir.

Kaynaklar

- Acar, B. and Yaman Kasap, M. (2020). Review of the values in biology textbooks of secondary education. *Sakarya University Journal of Education*, 10(2), 336-349.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(10), 9-27.
- Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay ve A. Öcal (Ed.). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss.344-370). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Akyol Gürler, Ş. ve Aydın, M. (2012). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Alemdar, Ç. (2019). *İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı*. Kayseri: Ardıç.
- Baloğlu, B. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi*. İstanbul: Der.
- Bayırlı, H., Doruk, O. ve Tüfekçi, A. (2020). Öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri: Afyonkarahisar Örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 865- 894.
- Bektaş, M. (2009). Hayat Bilgisi dersinin dünü bugünü. S. Öğülmüş (Ed.). *İlköğretim Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı*. içinde (ss. 13-28). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, F. (2018). *Değer öğretimi yaklaşımlarına göre Hayat Bilgisi dersinde değerler eğitimi*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

- Demir, F. ve Merter, F. (2019). Değer aktarma yaklaşımına göre Hayat Bilgisi dersinde sorumluluk eğitimi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(29), 20-38.
- Direkçi, B., Akbulut, S. ve Şimşek, B. (2020). Türkçe eğitimi alanında yapılan değerler eğitimi tezlerinin incelenmesi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, 12(2), 117-140.
- Doğan, İ. (2007). Türk eğitim sisteminde değer sorunu. Kaymakcan, R., Hökelekli, H., Arslan, Ş., Zengin, M. (Ed). *Değerler ve eğitimi*. İçinde. İstanbul: Dem yayınları.
- Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Erbaş, A. A. ve Başkurt, İ. (2020). Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi derslerinde kullandıkları değerler eğitimi yaklaşımları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 926-941.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1997). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Arkadaş.
- Ersoy, F. ve Şahin, T. (2012). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımlar açısından incelenmesi. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12 (2), 2012.
- Esemen, A. (2020). Hayat Bilgisi öğretim programı kazanımlarının kök değerler ile ilişkisinin değerlendirilmesi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 16-29.
- Fraenkel, J. R. (1977). *How to teach about values: An analytic approach*. NJ: Prentice-Hall.
- Gündoğan, A. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre değer eğitiminin gerekliliği ve Hayat Bilgisi dersi bağlamında işlevselliği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 599-628.
- Halstead, J. and Taylor, M. (2000). *Learning and teaching about values: A review of recent research*. Cambridge Journal of Education, 30, 169-202.
- Kab, İ. (2012). *Türkiye'deki Sosyal Bilgiler ders kitaplarının Almanya'daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık eğitimi ders kitaplarıyla karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karabıyık, E. (2019). *İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı*. Ankara: Evren.
- Kılcan, T. (2020). Ortaokul ve imam hatip ortaokulları matematik ders kitaplarında yer alan kök değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(2), 247-265.
- Kuebli, J. (1994). *Young children's understanding of everyday emotions*. Young Children, 49, 36-47.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlkokul 1, 2 ve 3.Sınıflar Hayat Bilgisi öğretim programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Özer, M. ve Çam Aktaş, B. (2019). Değerler eğitimi devamlılığı: Okul Öncesi eğitim programından Hayat Bilgisi öğretim programına. *Elementary Education Online*, 18(1), 389-405.

- Özkan, Z. (2017). *Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Öztürk, T. ve Özkan, Z. S. (2018). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerin Değerler Açısından İncelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi- Journal of Qualitative and Research in Education*, 6(1).172-204
- Öztürk, N. (2017). *İlköğretim düzeyindeki kitaplarda yer alan metinlerin değer öğretimi yaklaşımlarına göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Raths, L. E. Harmin, M. and Simon, S. B. (1978). *Values and teaching: Working with values in the classroom*. Columbus. Ohio: Charles E. Merrill Company.
- Superka, P. and Johnson, L. (1975). *Values education: Approaches and materials*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED103284.pdf>
- Şahin, Ö ve Başgül, M. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında sosyal değerler. Dicle Üniversitesi, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*.(34).90-104.
- Tavşancıl, E ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.
- Temiz, N. (2019). İlkokul 3.Sınıf Hayat Bilgisi dersi 2018 yılı öğretim programı kazanımlarının karakter eğitimi açısından incelenmesi. *Başkent University Journal of Education*.6 (2). 147-154.
- Uçar, F. (2019). *İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Ulusoy, Y. (2018). *İlkokul 2.Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı*. Ankara: Beşgen.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B.(2016). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem.
- Veugelers, W. (2010). Different ways of teaching values. *Educational Review*,52(1), 37-46.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat Bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(7), 849- 858.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research design and methods*. London: Sage.

Extended Abstract

Introduction

Values are closely related to feelings, thoughts, and behaviors. Value is a set of beliefs that distinguishes human beings from others and directs people's behavior. Frenkel (1977) considers value as a set of emotional commitment and thoughts. Values can emerge in the form of belief, conviction, and knowledge in society. Values are based on culture, regardless of their source and sanction power; they are the meanings attributed to concepts (Ulusoy ve Dilmaç, 2016). Values take shape in culture, and culture directs values.

Erden and Akman (1997) stated that teachers should embody the concepts of "value" for primary school children. Textbooks are the essential material that will support the teacher in this regard. The values are gained through lessons at school and given in a formal way presented in the textbooks. Life Science is the foremost of these courses. In this course, it is at the forefront to adopt the child to the environment, give good habits, teach basic skills, and gain values. The proper step in developing and adopting personal and social values is the lesson studies at school. The most basic course in this regard is life science course and life science textbooks. Since this course, which also includes values, will be the first books of children starting school, they should be appropriately created in all aspects (Bektaş, 2009). There are four basic approaches generally adopted in values education. These approaches are; Direct Teaching of Values, Explaining/Clarifying Values, Value Analysis, and Using Moral Dilemmas (Doğanay, 2006). This research tried to determine how the values are handled in the Life Studies textbooks and how they are associated with the values teaching approaches. This research, which tries to reach this aim in general, seeks an answer to which values education approach is given in primary school life studies textbooks.

Method

Research Model

Merriam (1998) defines a case study as an in-depth description and examination of a limited system. According to Creswell (2018), the case study is a qualitative research approach in which the researcher examines one or more limited cases over time with data collection tools (observations, interviews, audio-visuals, documents, reports) that includes multiple sources and defines situations and themes related to the situation. According to their purpose, case studies can be classified as descriptive, interpretive, or evaluative (Merriam, 1998). Yin (2003) divides case studies into explanatory, exploratory, and descriptive case studies. This research is a descriptive case study since the values and value teaching approaches in the textbooks are analyzed in depth by relating them to the curriculum, and the value teaching approaches in the primary school Life Studies textbooks are defined and described in detail (Merriam, 1998; Yin, 2003). In the descriptive case study, the Life Studies curriculum (MEB, 2018) was analyzed, and the values to be given directly and the values that were emphasized as achievement-oriented were determined, and descriptions were presented.

Resource of Data and Data Collection Tools

The study's data sources are textbooks and the Life Studies primary school curriculum (MEB, 2018). Primary School 1st, 2nd, and 3rd Grade Life Studies textbooks were analyzed in this research, which was carried out in order to determine which value teaching approaches are given in the Life Studies textbooks. Furthermore, the researcher's value teaching approaches analysis form was used to determine the value teaching approaches. The value teaching approach analysis form used in data analysis was developed based on the information obtained from the relevant literature review.

Data Collection and Analysis

The most used, least used, and never included values were determined Life Science course books and the Life Science course curriculum in this study. Next, the units in the Life Studies textbooks were examined in terms of the predicted values. Finally, the texts and visuals in the textbooks were examined and evaluated separately for value teaching methods.

Values were determined and grouped by the texts and visuals within the scope of the research. Predicted values are classified according to the units. The texts and images were analyzed by document analysis method and interpreted with descriptive analysis. The reliability coefficient was calculated by consulting the data obtained by the researcher, the opinions of a field expert academician, and a classroom teacher and interrater reliability was calculated as 92%.

Research Ethics

This study tried to determine the values in the Life Studies textbooks and the value approach according to the values . Value teaching approaches in the analysis processes and the context of the primary education program were evaluated in an ethical framework in handling the texts in the research. Analyses were made within the framework of scientific research ethics and principles.

Findings

This research has determined that the values in the Life Studies textbooks are given according to value teaching approaches. This study showed that the most used value in Primary School 1st, 2nd, and the 3rd-grade textbook was the value of responsibility. When the inclusion of the values in the Primary School Life Sciences curriculum and predicted in the units was examined, it was determined that the most common values in the 1st, 2nd, and 3rd-grade textbooks were the values of responsibility, self-control, and helpfulness. Therefore, it has been determined that the values are mostly given according to the direct teaching approach.

Conclusion, Discussion, and Recommendations

Findings of the study revealed that the values in the Life Studies textbooks are given according to which value teaching approaches. This study showed that the most used value in Primary School 1st, 2nd, and 3rd-grade textbooks was the value of responsibility. When the inclusion of the values in the Primary School Life Sciences curriculum and the units was examined, it was determined that the most common values in the 1st, 2nd, and 3rd-grade textbooks were the values of responsibility, self-control, and helpfulness. It has been determined that the values are mostly given according to the direct teaching approach. Values in the textbooks and the approaches and methods of giving values are among the frequently encountered subjects among the studies on values education. Erbaş (2020) determined that value indoctrination and then value explanation approach are the most used value approaches in life studies lessons by primary school teachers.

Based on the results of this research, it has been seen that values are given in life studies textbooks by the direct teaching approach. It is not easy to teach values to students, so it would be more accurate to teach values directly, through suggestion and advice, and to impart behavior by intuiting them. Value is an abstract concept, so the values given in the books need to be conveyed more concretely. Apart from teaching values by suggestion, it is thought that transfer through the activity will also be positive in teaching values. For this reason, values teaching should be provided by using different methods and techniques instead of only one method and technique in the teaching of values. A holistic approach using different approaches, methods, and techniques should be adopted. For the student to gain high-level cognitive skills, value analysis and value explanation approaches should be included in the textbooks.